

УДК 821.161.2':82.2"19"(043.3)

В. П. Атаманчук

ORCID: 0000-0002-5211-2480

МОДЕЛЮВАННЯ ФІКЦІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПЕРСОНАЖА У П'ЄСІ МИРОСЛАВА ІРЧАНА «РАДІЙ» ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ ДРАМАТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

Статтю присвячено дослідженню засобів і способів художнього відображення драматичного конфлікту у контексті художнього конструювання свідомості дійових осіб у п'єсі М. Ірчана «Радій». Проаналізовано специфіку моделювання фікційної свідомості персонажів крізь призму інтерсуб'єктивних взаємодій, що призводять до формування конфліктів, що розгортаються у зовнішній площині; водночас досліджено вплив зовнішніх перетворень на формування світоглядних позицій дійових осіб. Визначено взаємозв'язок фікційної свідомості персонажів та зовнішнього фікційного світу на рівні осягнень дійових осіб та здійснюваних ними змін. Акцентовано увагу на особливостях самоідентифікації дійових осіб та їхньої репрезентації у фікційному просторі драми як рушійних механізмів драматичного конфлікту.

Ключові слова: персонаж, фікційна свідомість персонажа, моделювання фікційної свідомості персонажа, драма, драматичний конфлікт, драматична дія.

DOI 10.34079/2226-3055-2022-15-26-27-20-27

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Специфіка моделювання фікційної свідомості персонажа у драмі М. Ірчана «Радій» визначається за допомогою когнітивного методу, що дає змогу простежити внутрішні трансформації, через які проходять дійові особи, крізь призму аналізу драматичного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Драматургія М. Ірчана ставала об'єктом наукових досліджень багатьох літературознавців. У середині ХХ ст. дослідники приділяли увагу вивченню соціальних аспектів творчості драматурга (Власенко та Кравчук, 1960; Мельничук-Лучко, 1963; Новиченко, 1958; Твердохліб, 1977). Сучасні науковці аналізують жанрово-стильові особливості творчості драматурга (Кудрявцев, 1997; Хороб, 2009), вивчають вплив естетики експресіонізму на творчість драматурга (Веселовська, 2010; Кудрявцев, 1997; Ласло-Куцюк, 2000; Хороб, 2009). Варто також відзначити дослідницький інтерес до концепції історичного минулого у драматургії М. Ірчана (Стежко, 2018).

Для розгляду особливостей моделювання фікційної свідомості персонажа важливими є праці в галузі когнітивного літературознавства (Cohn, 1978; Fludernik, 2005; Palmer, 2004), що передбачають аналіз художніх творів крізь призму когнітивних процесів, а також дослідження (Nunning & Sommer, 2008), у яких теоретичні досягнення когнітивного літературознавства проектується на вивчення драматургії.

Актуальність дослідження зумовлюється застосуванням інструментарію когнітивного літературознавства, представленого значною кількістю праць українських (Бовсунівська, 2010; Гребенюк, 2016 та ін.) і закордонних (Fludernik, 2005, Nunning & Sommer, 2008, Palmer, 2004 та ін.) дослідників. Дослідження підтверджують релевантність застосування здобутків літературознавчої когнітивістики у процесі вивчення драматургії та дають можливість проаналізувати проблематику і поетику художнього твору крізь призму відображених драматургом когнітивних процесів.

Мета статті – встановити кореляції між способами моделювання фікційної свідомості персонажів та специфікою побудови драматичного конфлікту, а саме: визначити внутрішні та зовнішні параметри конструювання фікційної свідомості дійових осіб у відповідності до їхніх реагувань на колізії, втілені у конкретних епізодах та ситуаціях драми «Радій».

Завдання дослідження – окреслити поняття «фікційної свідомості персонажа»; з'ясувати особливості відтворення фікційної свідомості дійових осіб у творі; визначити специфіку репрезентації фікційної свідомості у драматичних творах; проаналізувати засоби і способи відтворення фікційної свідомості персонажа у драмі М. Ірчана «Радій»; дослідити драматичний конфлікт як засіб моделювання фікційної свідомості у п'єсі «Радій».

Виклад основного матеріалу. Визначена проблема аналізується на основі такого тлумачення поняття фікційної свідомості: «фікційна свідомість персонажа постає у вигляді сконструйованої автором твору здатності героя усвідомлювати внутрішні та зовнішні реалії в комплексах і системах їх кореляцій, що зумовлює формування мережі визначених смислів, яка детермінує ідентифікацію та дії персонажа в межах фікційного світу» (Атаманчук, 2020, с. 115).

Моделювання фікційної свідомості персонажів у драматичних творах М. Ірчана значною мірою визначається відтворенням різноманітних взаємодій у соціальному середовищі. П'єса «Радій» («Отрута», 1928) М. Ірчана має ознаки соціально-політичної драми: конфлікт твору торкається важливих аспектів життя дійових осіб; протистояння дійових осіб має різне світоглядне підґрунтя (захист інтересів робітників та бізнесменів); розвиток дії спрямований на виявлення прихованих причин незадовільного становища робітників та утвердження справедливості.

Конфлікт у драмі розгортається у соціальній площині та у площині фікційної свідомості персонажів. У соціальній площині здійснюється протиборство бідних і багатих; у світоглядній площині відбувається протистояння дійових осіб із різним рівнем фікційної свідомості та відмінними системами аксіологічних координат. С. Хороб стверджує: «Бо навіть при очевидній на початку п'єси «Радій» розстановці непримиренних сил, конфлікт її з розвитком сюжету переходить у площину внутрішньо-психологічну» (Хороб, 2009, с. 96). За допомогою зображення масштабних соціальних явищ та процесів, драматург моделює фікційну свідомість персонажів, відтворюючи глибину особистих переживань та внутрішніх колізій дійових осіб.

У драмі «Радій» індикатором функціонування фікційної свідомості персонажів є проблема цінності людського життя, оскільки критичні ситуації у п'єсі, зумовлені цією проблемою, створюють передумови для прийняття героями рішень та виконання дій, які розкривають сутність і стан їхньої свідомості. Автор використовує соціальну стратифікацію для жорсткого детермінування свідомості персонажів. У відображенні свідомості бізнесменів він зосереджує увагу на аксіологічних складниках, у відповідності до яких ці дійові особи розглядають людське життя як відносну цінність, а матеріальне збагачення – як абсолютну.

У конструюванні фікційної свідомості робітників драматург насамперед підкреслює внутрішній стан страху дійових осіб та зумовлені ними відчуття залежності (соціальної, особистої). Автор показує стан внутрішньої залежності робітників як передумову для маніпуляцій ними та формуванню негармонійних соціальних відносин. Б. Брехт висловлює актуальні міркування про несправедливі взаємини у суспільстві та викликані ними небезпеки: «Люди сьогодення у такому самому становищі перед власними творіннями, як люди за стародавніх часів перед руйнівними катастрофами природи» (Брехт, 1977, с. 90). Драматург художньо досліджує зародження протесту у свідомості робітників, коли загроза їхньому існуванню переважає усі інші загрози.

М. Ірчан моделює фікційну свідомість персонажів, утворюючи ситуацію вибору, у якій розкривається внутрішня сутність дійових осіб. Відкриття Геррісона змушує героїв визначатися зі своєю позицією, приймаючи моральні чи злочинні рішення. У зображенні свідомості Мекдугела, Ендерсона автор послідовно підкреслює матеріалістичну корисливість, якою вмотивовує їхні злочинні дії. Зате у конструюванні свідомості Неллі драматург відтворює моральну деградацію, зумовлену зміною її соціального статусу.

Зовнішній конфлікт ускладнюється внутрішніми дилемами для окремих дійових осіб. Відображення фікційної свідомості Геррісона характеризується амбівалентністю. Геррісон зраджує самого себе і тимчасово піддає небезпеці життя робітників, щоби догодити Неллі, яка ним маніпулює. Проте він єдиний, хто сумнівається у правильності власних дій. Сумніви Геррісона свідчать про його несамостійність і про здатність виправляти власні помилки. Спочатку він вагається, коли під зовнішнім тиском приймає хибне рішення, потім впродовж доби розмірковує над прийняттям правильного рішення.

Свою помилку Геррісон сприймає як відступництво, яке свідчить про його недостатню впевненість і рішучість. Своїй нерішучості він протиставляє енергійність робітників, завдяки якій вони, на його думку, перемогли у боротьбі: «Ми жебраємо життя, вони ж здобувають» (Ірчан, 1958, с. 274). Їхня сила, за спостереженнями героя, розкривається у процесі боротьби, а Геррісон усвідомлює свою позицію спостерігача. Рефлексії і саморефлексії персонажа увиразнюють механізми функціонування свідомості різних дійових осіб шляхом емоційного підкреслення відмінностей у їхньому світосприйнятті.

У фікційній свідомості Геррісона драматург акцентував увагу на відчутті особливої відповідальності. До переламного моменту Геррісон певною мірою збалансовував відносини між бізнесменами і робітниками. Коли він під тиском погодився на підкуп, то не тільки відмовився від власних цінностей, а й втратив моральну перевагу, якої він не зміг відновити навіть після корегування власних дій. Ю. Ковалів виокремлює образ Геррісона з-поміж інших дійових осіб: «Це, певно, єдиний персонаж з психологічно достовірною презентацією» (Ковалів, 2019, с. 187).

Усі дійові особи, крім Геррісона, одразу займають позицію, визначену прагненням справедливості (робітники) чи егоїстичними прагненнями (Мекдугел, Ендерсон, Неллі, Дорвуд). Драматург показує світоглядне протистояння персонажів: фікційна свідомість робітників скеровується на досягнення справедливості в умовах, які загрожують їхньому існуванню; фікційна свідомість бізнесменів та їхніх прибічників, обмежена матеріальною вигодою, спрямовується на збереження фізично руйнівних умов.

Драматург показує зміни у фікційній свідомості робітників. Джон Фрейзер стає центральною фігурою протестного руху. Він усвідомлює необхідність активних дій для підтвердження та реалізації намірів: «Знецінює себе той, що лиш нарікає й одночасно погоджується з тим» (Ірчан, 1958, с. 231). Зі звичайного робітника він перетворюється на борця за власні права і права усіх робітників.

Оскільки важливим аспектом художньої концепції твору є зображення перетворень у фікційній свідомості робітників, які переходять від пасивного стану страху до активного стану боротьби, то важливого значення у драмі набуває процес самоусвідомлення дійових осіб. Джон Фрейзер репрезентує універсальні трансформаційні процеси у свідомості робітничої маси. Він усвідомлює нагальні потреби соціальних змін і захисту своїх позицій, які дуже гостро постають в екстремальних ситуаціях знецінення людського життя і праці. Драматург підкреслює різницю у світосприйнятті виразника народних прагнень та відступників: Джон мислить масштабно, Неллі і Дорвуд обмежені задоволенням егоїстичних прагнень нечесним та злочинним шляхом.

Геррісон висловлює узагальнення про стан свідомості персонажів, який зумовлює драматичну ситуацію у п'єсі. Він говорить про інтелектуальну бідність, якої матеріальні блага ніяк не компенсують: «А все ж, містере Мекдугеле, які ми дуже бідні. Навіщо

здалися багатства, надзвичайні досягнення культури, коли ми бродимо ще в непроглядній темряві» (Ірчан, 1958, с. 217–218). Тривала самовіддана робота Геррісона над пошуком причин захворювання свідчить про складний й неочевидний шлях до внутрішнього самовдосконалення персонажа.

Натомість здобування матеріальної вигоди, яке приносить миттєвий видимий результат для Мекдугела, Ендерсона, Гофмана, фіксує низький рівень їхньої свідомості, замикаючи її у деформованій матеріалістичній сфері. У драмі розкривається знеособлене ставлення керівної верхівки фабрики до робітників, яких керівники розцінюють як ресурс для збагачення.

Безвихідність становища робітників розкриває Джон Фрейзер. Він наголошує на штучності соціальних рамок, які не просто обмежують свідомість робітників, а спотворюють й позбавляють життєвої енергії: «Найстрашніша недуга – це дешевина людського життя, я сказав би, робітничого життя» (Ірчан, 1958, с. 230), «Але взагалі, докторе, людина нашого часу – це лиш нічого не варта худоба» (Ірчан, 1958, с. 230). Альтернативою для Фрейзера виступають утопічні уявлення про Радянський Союз, який герой називає чарівною казкою. Водночас Фрейзер наголошує на зворотній стороні культурного розвитку Америки, який перетворив людей на об'єкт споживацтва.

Найвиразніше протиборство егоїзму та гуманізму у фікційній свідомості персонажів відбувається в епізоді обговорення результатів відкриття Геррісона. З-поміж усіх учасників розмови лише Геррісон намагається діяти у відповідності до моральних цінностей. Мекдугел, Гофман, Ендерсон і Неллі раціонально обґрунтовують власні злочинні дії.

Мекдугел розробляє цілу схему для стримування робітничих заворушень шляхом контролю свідомості робітників, що передбачає примус Геррісона мовчати про відкриття, підкуп Дорвуда для перешкоджання захисту прав робітників і навіть побудову спортивного майданчика, щоби в робітників не було часу «думати і балакати» (Ірчан, 1958, с. 241). Мекдугел, який розіграв перед Геррісоном виставу, вважаючи його впертим дурнем, дає вказівку про прийняття нових робітниць, що означає свідоме прирікання їх на страшну повільну смерть.

Масові сцени, які демонструють зміни у фікційній свідомості робітників, відображені за допомогою полілогів, у яких істотну роль відіграють ідеологічні нашарування. Використання «уривчастого телеграфного стилю» (Стайн, 2004, с. 18) у полілогах підкреслює експресіоністичну загостреність ситуації та реакцій робітників, що викликані їхньою екзальтацією від перемоги.

Поняття отрути у творі набуває багатозначності. Наслідки отруєння радієм стають першопричиною масштабної боротьби за права. Геррісон налаштовує отруєних робітників на боротьбу із хворобою. Отрутою називає Геррісон свої сумніви, через які він відчуває провину. Конфлікт твору визначається боротьбою з отрутою, що набуває значення багатоаспектних дій у свідомості героя.

Особливості відображення фікційної свідомості дійових осіб у драмі «Радій» зумовлюються критичною ситуацією, причини якої до певного моменту залишаються незрозумілими для усіх персонажів твору, що спонукає героїв до пошуків правди (Геррісон намагається з'ясувати причини) та виявлення їхніх реакцій на загрозливі обставини (невдоволення бізнесменів через незручності для їхнього бізнесу; страх робітників за їхнє життя).

Тиск обставин (подальша загибель робітників) призводить до формування нового рівня самоусвідомлення робітників, які роблять спроби захистити себе; та протидії бізнесменів, що прагнуть утримати ситуацію незмінною. Перехід дійових осіб на наступний рівень фікційної свідомості зумовлюється з'ясуванням правди про використання радію на фабриці. Драматург відображає розширення фікційної свідомості Фрейзера, який бере на себе роль борця за справедливість та захист інтересів робітників;

коливання Геррісона, що визначають його внутрішню слабкість; остаточний моральний занепад бізнесменів.

Автор програмує фікційну свідомість дійових осіб ідеями комунізму та капіталізму, що призводить до певної схематичності у відтворенні конфронтації їхніх носіїв. Викриття антигуманності капіталістичної системи супроводжується ідеалізацією борців за рівноправність, що остаточно закріплює зовнішній план зображення. Значною мірою запрограмовані дії персонажів твору стають вираженням сформованої свідомості дійових осіб, що у найбільш переламні моменти набувають остаточного утвердження. Натомість свідомість Геррісона моделюється через його власні самохарактеристики і самооцінки, що стають результатом саморефлексії внаслідок дій героя, вчинених під впливом зовнішніх маніпуляцій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Рівень фікційної свідомості дійових осіб та її внутрішня наповненість у драмі «Радій» М. Ірчана реконструюється на основі зовнішньо мотивованих дій персонажів, їхніх ролей та позицій у розгортанні драматичного конфлікту.

У драмі фікційна свідомість дійових осіб окреслюється через їхні зовнішньо виражені реакції у вигляді вчинків, заявлених прагнень, цілей, міжособистісних та соціальних взаємодій тощо, до яких додаються елементи рефлексії, що засвідчують часткову здатність героїв відокремлюватися від ситуацій та розглядати їх у відокремленій перспективі шляхом осмислення й переосмислення або включатися у процес у ролі активних діячів. Ідеологічні детермінанти обумовлюють запрограмованість образів дійових осіб.

У п'єсі «Радій» фікційна свідомість дійових осіб зображується через відтворення внутрішніх переважань, що постають показниками зовнішніх перипетій, а стилістика експресіонізму визначає загостреність відображених процесів у фікційній свідомості героїв. Перспективи подальших досліджень охоплюють розширення контексту шляхом залучення до вивчення творів української драматургії ХХ ст.

Бібліографічний список

- Атаманчук, В. П., 2020. *Моделювання фікційної свідомості персонажа в українській драматургії 20–50-х років ХХ ст.* Доктор наук. Дисертація. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Бовсунівська, Т. В., 2010. *Когнітивна жанрологія та поетика: монографія.* Київ: ВПЦ «Київський університет».
- Брехт, Б., 1977. *Про мистецтво театру: збірник.* Київ: Мистецтво.
- Веселовська, Г. І., 2010. *Український театральний авангард монографія.* [Ін-т проблем сучасного мист-ва . акад. мист-в України]. Київ: Фенікс.
- Власенко, В. та Кравчук, П., 1960. *Мирослав Ірчан. Життя і творчість.* Київ: Радянський письменник.
- Гребенюк, Т. В., 2016. Когнітивні аспекти репрезентації свідомості в художній оповіді. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, IX, с. 200–206. Бердянськ: ФО-П Ткачук О. В.
- Ірчан, М., 1958. *Вибрані твори: у 2-х т.* Київ: Державне видавництво художньої літератури. Т. 1.
- Ковалів, Ю., 2019. На розламах міжвоєнного двадцятиліття. В: *Історія української літератури : кінець ХІХ – поч. ХХІ ст.: у 10 т.* Київ: ВЦ «Академія». Т. 6.
- Кудрявцев, М., 1997. *Драма ідей в українській новітній літературі ХХ ст.* Кам'янець-Подільський: Оіюм.
- Ласло-Куцюк, М., 2000. Породження тексту в драматургії. В: *Ключ до белетристики.* Бухарест: Мустанг, с. 230–245.

- Мельничук-Лучко, Л., 1963. *Драматургія Мирослава Ірчана*. Київ: Радянський письменник, 1963.
- Новиченко, Л., 1958. *Мирослав Ірчан. Літературний портрет*. Київ: Державне видавництво художньої літератури.
- Стайн, Дж., 2004. Експресіонізм та епічний театр. В: Дж. Стайн. *Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці*: у 3 кн. Пер. з англ. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка. Кн. 3.
- Стежко, С. О., 2018. *Концепція історичного минулого в українській драматургії 1920–1930-х років (С. Черкасенко, Л. Старицька-Черняхівська, І. Микитенко, М. Ірчан)*. Кандидат наук. Автореферат. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Твердохліб, В., 1977. Мирослав Ірчан. *Жовтень*, 7, с. 110–117.
- Хороб, С., 2009. Драматургія Мирослава Ірчана і Ярослава Галана: жанрово-стильові домінанти 20-30-х років ХХ ст. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*, 2(6), с. 93–104. Івано-Франківськ.
- Cohn, D., 1978. *Transparent Mind. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton, New Jersey : Princeton University Press.
- Fludernik, M., 2005. *Towards a 'Natural' Narratology*. London; New York : Taylor & Francis e-Library.
- Nunning, A. and Sommer, R., 2008. *Diegetic and Mimetic Narrativity: Some Further Steps towards a Transgeneric Narratology of Drama. Theorizing Narrativity*. In: John Pier, Jose Angel Garcia Landa ed. Berlin; New York : Walter de Gruyter. Pp. 331–354.
- Palmer, A., 2004. *Fictional Minds*. Lincoln and London : University of Nebraska Press.

References

- Atamanchuk, V. P., 2020. *Modeliuvannia fiktsiinoi svidomosti personazha v ukrainskii dramaturhii 20-50 rokiv XX st. [Modelling of fictional consciousness of a personage in Ukrainian drama of the 20–50s of the XXth century]*. Doktor nauk. Dysertatsiia. Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. (in Ukrainian).
- Bovsunivska, T. V., 2010. *Kohnityvna zhanrolohiia ta poetyka: monohrafiia [Cognitive genreology and poetics: monograph]*. Kyiv: University of Kyiv University. (in Ukrainian).
- Brekht, B., 1977. *Pro mystetstvo teatru: zbirnyk [On the art of theater: a collection]*. Kyiv: Mystetstvo. (in Ukrainian).
- Cohn, D., 1978. *Transparent Mind. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton, New Jersey : Princeton University Press. (in English).
- Fludernik, M., 2005. *Towards a 'Natural' Narratology*. London; New York : Taylor & Francis e-Library. (in English).
- Hrebeniuk, T. V., 2016. Kohnityvni aspekty reprezentatsii svidomosti v khudozhnii opovidii [Cognitive aspects of the representation of consciousness in an artistic narrative]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University*, IX, pp. 200–206. Berdiansk: FO-P Tkachuk O. V. (in Ukrainian).
- Irchan, M., 1958. *Vybrani tvory [Selected works]: in 2 volumes*. Kyiv: State Publishing House of Fiction, volume 1. (in Ukrainian).
- Khorob, S., 2009. Dramaturhiia Myroslava Irchana i Yaroslava Halana: zhanrovo-stylovi dominanty 20-30-kh rokiv XX st. [Dramaturgy of Myroslav Irchan and Yaroslav Galan: genre and style dominants of the 20s and 30s of the 20th century]. *Prykarpatsky bulletin of the STSh Word*. 2(6), pp. 93–104. Ivano-Frankivsk.
- Kovaliv, Yu., 2019. Na rozlamakh mizhvoiennoho dvadtsiatylittia. V: *Istoriia ukrainskoi literatury : kinets XIX – poch. XXI st. [History of Ukrainian literature: the end of the 19th century - the beginning 21st century]: u 10 t*. Kyiv: VTs «Akademiia». Vol. 6. (in Ukrainian).

- Kudryavtsev, M., 1997. *Drama idei v ukrainskii novitnii literaturi XX st.* [*Drama of ideas in modern Ukrainian literature of the 20th century*]. Kamyanets-Podilsky: Oium. (in Ukrainian).
- Laslo-Kutsiuk, M., 2000. Porodzhennia tekstu v dramaturhii [Text generation in drama]. *Key to fiction*. Bucharest: Mustang, pp. 230–245. (in Ukrainian).
- Melnychuk-Luchko, L., 1963. *Dramaturhiia Myroslava Irchana* [*Dramaturgy of Myroslav Irchan*]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. (in Ukrainian).
- Novychenko, L., 1958. *Myroslav Irchan. Literaturnyi portret* [*Myroslav Irchan. Literary portrait*]. Kyiv: State Publishing House of Fiction. (in Ukrainian).
- Nunning, A. and Sommer, R., 2008. *Diegetic and Mimetic Narrativity: Some Further Steps towards a Transgeneric Narratology of Drama. Theorizing Narrativity*. In: John Pier, Jose Angel Garcia Landa ed. Berlin; New York : Walter de Gruyter, pp. 331–354.
- Palmer, A., 2004. *Fictional Minds*. Lincoln and London : University of Nebraska Press. (in English).
- Stain, Dzh., 2004. Ekspresionizm ta epichnyi teatr. In: Dzh. Stain. *Suchasna dramaturhiia v teorii ta teatralnii praktytsi* [*Modern dramaturgy in theory and theatrical practice*]: in 3 Books. Translated from English. Lviv: Lvivskyi natsionalnyi universytet im. I. Franka. Book 3. (in Ukrainian).
- Stezhko, S. O., 2018. *Kontseptsiiia istorychnoho mynuloho v ukrainskii dramaturhii 1920-1930-kh rokiv* (S. Cherkasenko, L. Starytska-Cherniakhivska, I. Mykytenko, M. Irchan) [*The concept of the historical past in Ukrainian drama in the 1920s-1930s* (S. Cherkasenko, L. Starytska-Chernyakhivska, I. Mykytenko, M. Irchan)]. Kandydat nauk. Avtoreferat. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. (in Ukrainian).
- Tverdokhlib, V., 1977. Myroslav Irchan. *October*, 7, pp. 110–117. (in Ukrainian).
- Veselovska, H. I., 2010. *Ukrainskyi teatralnyi avanhard* [*Ukrainian theatrical avant-garde*]. Institute of problems of modern art of the Academy of Arts of Ukraine. Kyiv: Phoenix. (in Ukrainian).
- Vlasenko, V. & Kravchuk, P., 1960. *Myroslav Irchan. Zhyttia i tvorchist* [*Myroslav Irchan. Life and literary creativity*]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2022.

V. Atamanchuk

MODELLING OF PERSONAGE'S FICTIONAL CONSCIOUSNESS IN MYROSLAV IRCHAN'S PLAY "RADIUM" AS A MEANS OF DRAMATIC CONFLICT REPRESENTATION

In the article, the specificity of the modelling of the personage's fictional consciousness in M. Irchan's drama "Radium" is determined by using a cognitive method, which makes it possible to trace the internal transformations of the characters through the prism of the analysis of the dramatic conflict. The relevance of the study is determined by the use of the tools of cognitive literary studies, represented by a significant number of works belonging to Ukrainian (Bovsunivska, 2010; Grebenyuk, 2016, etc.) and foreign (Fludernik, 2005, Nunning and Sommer, 2008, Palmer, 2004, etc.) researchers. The studies confirm the relevance of the application of literary cognitive science's achievements in studying drama and provide an opportunity to analyze the problems and poetics of a literary work in the context of the cognitive processes reflected by the playwright.

The purpose of the article is to establish correlations between the ways of modelling the fictional consciousness of personages and the specifics of a dramatic conflict structure, namely to determine the internal and external parameters of the personages' fictional consciousness

construction in accordance with their reactions to collisions embodied in specific episodes and situations of the drama "Radium".

The outlined problem is analyzed on the basis of the following interpretation of the concept of fictional consciousness: "the fictional consciousness of a personage appears in the form constructed by the author ability of the hero to perceive internal and external realities in complexes and systems of their correlations, which leads to the formation of a network of defined meanings, which determines the identity and actions of the personage within a fictional world" (Atamanchuk, 2020, p. 115).

Modelling of the fictional consciousness of the personages in M. Irchan's dramatic works is largely determined by the reproduction of various interactions in the social environment. The play "Radium" ("Poison", 1928) has the characteristics of a social and political drama: the conflict of the literary work concerns important aspects of the protagonists' lives; the opposition of characters has a different worldview basis (protection of workers' and businessmen' interests); the development of the action is aimed at revealing the hidden causes of the unsatisfactory situation of the workers and establishing justice.

The conflict in the drama unfolds in the social plane and in the plane of the fictional consciousness of the characters. In the social plane, there is a struggle between the poor and the rich; in the worldview plane, there is a confrontation between personages with different levels of fictional consciousness and different systems of axiological coordinates. The level of fictional consciousness of the protagonists and their inner content in the drama "Radium" by M. Irchan is reconstructed on the basis of the externally motivated actions of the characters, their roles and positions in the unfolding of the dramatic conflict.

In the drama, the fictional consciousness of the protagonists is outlined through their outwardly expressed reactions in the form of actions, stated aspirations, goals, interpersonal and social interactions, etc., to which elements of reflection are added, testifying to the partial ability of the heroes to detach themselves from situations and consider them in a detached perspective by understanding and rethinking or being involved in the process as active personages. Ideological determinants define the programming of the images of the characters.

In the play "Radium" the fictional consciousness of the personages is depicted through the reproduction of internal tensions, which appear as indicators of external vicissitudes of fate, and the stylistics of expressionism determines the aggravation of the reflected processes in the fictional consciousness of the heroes.

Key words: personage, personage's fictional consciousness, modelling of personage's fictional consciousness, drama, dramatic conflict, dramatic action.